

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής — Ενδεικτικό πυρηνικό πρόγραμμα που παρουσιάζεται σύμφωνα με το άρθρο 40 της Συνθήκης Ευρατόμ για γνωμοδότηση από την Ευρωπαϊκή και Κοινωνική Επιτροπή»

[COM(2016) 177 final]

(2016/C 487/17)

Εισηγητής: ο κ. **Brian CURTIS**

Αίτηση γνωμοδότησης	Ευρωπαϊκή Επιτροπή 4.4.2016
Νομική βάση	Άρθρο 40 της Συνθήκης Ευρατόμ
Αρμόδιο ειδικευμένο τμήμα	Μεταφορές, ενέργεια, υποδομές και κοινωνία των πληροφοριών
Υιοθετήθηκε από το ειδικευμένο τμήμα	7.9.2016
Υιοθετήθηκε από την ολομέλεια	22.9.2016
Σύνοδος ολομέλειας αριθ.	519
Αποτέλεσμα της ψηφοφορίας (υπέρ/κατά/αποχές)	210/2/11

1. Συμπεράσματα και συστάσεις

1.1. Πολυάριθμες νομοθετικές αναθεωρήσεις και πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην υποστήριξη του προγράμματος για την ενεργειακή ένωση βρίσκονται επί του παρόντος σε εξέλιξη και πρόκειται να υποβληθούν εντός των επόμενων 12 μηνών. Ως συμβολή σε αυτή την εκτεταμένη δέσμη νομοθετικών μέτρων, θα μπορούσε να αναμένεται από την παρούσα στρατηγική επανεξέταση η ανάδειξη των βασικών παραμέτρων που σχετίζονται με την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, την έρευνα και τον παροπλισμό. Ωστόσο, το ενδεικτικό πυρηνικό πρόγραμμα (ΕΠΠ) δεν προσφέρει κάποια σαφή και ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με τον τρόπο στρατηγικής αντιμετώπισης της περίπλοκης μελλοντικής θέσης της πυρηνικής ενέργειας στο ευρωπαϊκό ενεργειακό μείγμα.

1.2. Η παραγωγή πυρηνικής ενέργειας αποτελεί ευαίσθητο ζήτημα από πολιτική άποψη στα περισσότερα κράτη μέλη και επηρεάζεται από τις διακυμάνσεις των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών σε εθνικό επίπεδο. Η ΕΟΚΕ καλεί την Επιτροπή να αξιοποιήσει αυτή την ευκαιρία για να προτείνει σαφή αναλυτική διαδικασία και μεθοδολογία ικανή να εξασφαλίσει ένα συνεκτικό και οικειοθελές πλαίσιο για τη λήψη των εθνικών αποφάσεων σχετικά με την —ενδεχόμενη— συμπερίληψη της πυρηνικής ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα.

1.3. Η ΕΟΚΕ απευθύνει ως εκ τούτου έκκληση για την αναθεώρηση και τη συμπλήρωση του σχεδίου ανακοίνωσης, όπως περιγράφεται λεπτομερώς στο σημείο 4.3, με την προσθήκη συγκεκριμένων ενοτήτων όσον αφορά:

- την ανταγωνιστικότητα της πυρηνικής ενέργειας σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα,
- τις συναφείς οικονομικές πτυχές,
- τη συμβολή στην ασφάλεια του εφοδιασμού,
- τους στόχους όσον αφορά την κλιματική αλλαγή και τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα,
- την αποδοχή από την κοινή γνώμη, την ευθύνη για πυρηνικές ζημιές, τη διαφάνεια και τον εποικοδομητικό εθνικό διάλογο.

1.4. Η παρακολούθηση υπό συνθήκες διαφάνειας είναι αναγκαία τόσο για την πυρηνική ασφάλεια όσο και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης του κοινού· ως εκ τούτου, η ΕΟΚΕ προτείνει να εγκριθούν σαφώς στο υπό εξέταση έγγραφο οι προτάσεις σχετικά με την παρακολούθηση και την υποβολή εκθέσεων για τα εθνικά σχέδια δράσης των κρατών μελών, σύμφωνα με τις συστάσεις της Ομάδας Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών σε θέματα πυρηνικής ασφάλειας. Θα ήταν σκόπιμο να καταβληθούν μεγαλύτερες προσπάθειες προκειμένου να συμπεριληφθούν και γειτονικές τρίτες χώρες.

1.5. Επίσης όσον αφορά την εμπιστοσύνη του κοινού, θα πρέπει να γίνει πρόσθετη αναφορά στις εκτεταμένες εργασίες προετοιμασίας για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, εκτός του χώρου των εγκαταστάσεων και σε διασυνοριακό επίπεδο («Review of Current Off-Site Nuclear Emergency Preparedness and Response Arrangements in EU Member States and Neighbouring Countries» (Αξιολόγηση των διευθετήσεων που ισχύουν σήμερα στα κράτη μέλη της ΕΕ και τις γειτονικές της χώρες όσον αφορά την εκτός των εγκαταστάσεων ετοιμότητα και αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης στον πυρηνικό τομέα), Ευρατόμ, Δεκέμβριος 2013), καθώς και στα συμπεράσματα της Συνόδου κορυφής για την πυρηνική ασφάλεια του 2016, ιδίως σε σχέση με ενδεχόμενες τρομοκρατικές απειλές.

1.6. Ως αναγνώριση της σημαντικής δέσμευσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την έρευνα για την παραγωγή ενέργειας από πυρηνική σύντηξη, θα ήταν χρήσιμο να συμπεριληφθεί ένας οδικός χάρτης για την απεικόνιση της προόδου που σημειώνεται προς την κατεύθυνση της εμπορικής παραγωγής.

1.7. Υπό το φως του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο στρατηγικός αντίκτυπος της εν λόγω ενέργειας, και ιδίως της σημασίας της για τη Συνθήκη Ευρατόμ. Η ανάγκη διαβούλευσης σχετικά με τις δυνητικά ευρείες συνέπειες του αποτελέσματος αυτού θα πρέπει να αναγνωριστεί ρητά στο ΕΠΠ.

2. Εισαγωγή

2.1. Σύμφωνα με το άρθρο 40 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή «δημοσιεύει περιοδικώς προγράμματα ενδεικτικού χαρακτήρα κυρίως επί των στόχων της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας και επί των παντός είδους επενδύσεων που συνεπάγεται η πραγματοποίησή τους». Η Επιτροπή ζητεί τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής επί των προγραμμάτων αυτών προ της δημοσιεύσεώς τους» (COM/2003/0370 final). Από το 1958 δημοσιεύθηκαν πέντε τέτοια ενδεικτικά πυρηνικά προγράμματα (ΕΠΠ), εκ των οποίων το τελευταίο το 2007 και μία επικαιροποίηση το 2008. Η οριστική έκδοση θα προετοιμαστεί και θα δημοσιευτεί μόλις η Επιτροπή παραλάβει τη γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ.

2.2. Η ΕΟΚΕ θεωρεί, όπως και κατά το παρελθόν, ευπρόσδεκτη την ευκαιρία που της παρέχεται ώστε να εκφράσει τη γνώμη της σχετικά με το σχέδιο εγγράφου πριν από την υποβολή του τελικού κειμένου της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η ΕΟΚΕ παροτρύνει σθεναρότατα την Επιτροπή να ενσωματώσει τις συστάσεις που περιλαμβάνονται στο πρώτο τμήμα των παρούσας γνωμοδότησης, προκειμένου το ΕΠΠ να αποκτήσει πιο ολοκληρωμένο και στρατηγικό χαρακτήρα και να εξασφαλιστεί ότι θα έχει μεγαλύτερη συμβολή στη δέσμη μέτρων για την ενεργειακή ένωση.

2.3. Η πυρηνική ενέργεια είναι μία από τις σημαντικότερες πηγές ενέργειας στην ΕΕ. Στην έκθεση με τίτλο «Κατάσταση της ενεργειακής ένωσης το 2015» επισημαίνεται ότι «η ΕΕ είναι η μία από τις μόλις τρεις μεγάλες οικονομίες που παράγουν περισσότερο από το ήμισυ της ηλεκτρικής ενέργειάς τους χωρίς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου· ποσοστό 27 % παράγεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και επιπλέον ποσοστό 27 % παράγεται από πυρηνική ενέργεια». Στην έκθεση αυτή υποδεικνύεται επίσης ότι το ΕΠΠ «θα πρέπει να καταστήσει σαφέστερες τις μακροπρόθεσμες ανάγκες επενδύσεων στον πυρηνικό τομέα και τη διαχείριση των πυρηνικών ευθυνών» (COM(2015) 572 final).

2.4. Η ενεργειακή στρατηγική της ΕΕ έχει εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό μετά το τελευταίο ΕΠΠ και αποτελεί πλέον υψηλή προτεραιότητα. Έχουν ήδη τεθεί στόχοι για το 2020, το 2030 και το 2050, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές μεταβλητές και αβεβαιότητες. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται ο βαθμός στον οποίο θα υλοποιηθεί η συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή, η ευμετάβλητη φύση της διεθνούς αγοράς στον τομέα των ορυκτών καυσίμων, ο ρυθμός εφαρμογής των νέων τεχνολογιών, ο προσδιορισμός των χωρών που είναι μέλη της ΕΕ, η επίδραση των παγκόσμιων οικονομικών προοπτικών και το εύρος της υλοποίησης των προβλεπόμενων μαζικών επενδύσεων σε ολόκληρη την ενεργειακή αλυσίδα.

2.5. Ανεξαρτήτως της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, οι βασικές αποφάσεις σχετικά με τον συνδυασμό των πηγών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ενέργειας παραμένουν αρμοδιότητα των κρατών μελών. Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ μπορεί να χρησιμεύσει ως σημείο αναφοράς για τις εν λόγω αποφάσεις, αλλά η ενέργεια αποτελεί άκρως ευαίσθητο ζήτημα από πολιτική άποψη και υπόκειται, ως εκ τούτου, στις διακυμάνσεις του κοινωνικού και πολιτικού κλίματος που επικρατεί σε εθνικό επίπεδο. Η χάραξη πολιτικής της ΕΕ απαιτεί σαφή αναλυτική διαδικασία και μεθοδολογία ικανή να εξασφαλίσει ένα συνεκτικό πλαίσιο για τη λήψη των εθνικών αποφάσεων. Το ΕΠΠ θα μπορούσε ενδεχομένως να προσφέρει μια τέτοια δυνατότητα τόσο στα κράτη μέλη που εξετάζουν την προοπτική απόκτησης πυρηνικής ενέργειας όσο και σε εκείνα που διαθέτουν ήδη πυρηνική ενέργεια και διενεργούν αξιολογήσεις σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξή της.

3. Κυρία σημεία του σχεδίου ανακοίνωσης της Επιτροπής

3.1. Στην ανακοίνωση της Επιτροπής επισημαίνεται εξ αρχής ότι «το ΕΠΠ παρέχει τη βάση για να συζητηθεί ο τρόπος με τον οποίο η πυρηνική ενέργεια μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των ενεργειακών στόχων της ΕΕ» και συμπεραίνεται εν κατακλείδι ότι «ως τεχνολογία χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών και λόγω της σημαντικής συμβολής της στην ασφάλεια του εφοδιασμού και τη διαφοροποίηση, η πυρηνική ενέργεια αναμένεται να παραμείνει σημαντικό συστατικό του ενεργειακού μείγματος της ΕΕ με ορίζοντα το 2050».

3.2. Η ανακοίνωση επικεντρώνεται στις επενδύσεις που σχετίζονται με αναβαθμίσεις της ασφάλειας μετά το ατύχημα στη Φουκουσίμα και στην ασφαλή λειτουργία των υφιστάμενων εγκαταστάσεων. Επιπλέον, εστιάζεται στις εκτιμώμενες χρηματοδοτικές ανάγκες που συνεπάγεται ο παροπλισμός των πυρηνοληκτρικών σταθμών και η διαχείριση ραδιενεργών αποβλήτων και αναλωμένων καυσίμων.

3.3. 129 πυρηνικοί αντιδραστήρες λειτουργούν σε 14 κράτη μέλη, ενώ προβλέπεται η κατασκευή νέων αντιδραστήρων στα 10 εξ αυτών. Η ΕΕ διαθέτει τα πλέον προηγμένα νομικά δεσμευτικά πρότυπα πυρηνικής ασφάλειας παγκοσμίως, τα οποία διατηρούνται και αναβαθμίζονται χάρη στην τακτική αναθεώρηση της οδηγίας για την πυρηνική ασφάλεια ⁽¹⁾.

3.4. Η πυρηνική βιομηχανία της ΕΕ δραστηριοποιείται σε μια παγκόσμια αγορά αξίας 3 τρισ. ευρώ έως το 2050 και κατέχει ηγετική θέση από πλευράς τεχνολογίας, ενώ απασχολεί άμεσα 400 000-500 000 άτομα και παράλληλα στηρίζει περίπου 400 000 επιπλέον θέσεις εργασίας.

3.5. Οι ευρωπαϊκές εταιρείες έχουν τεράστια συμβολή στην παγκόσμια παραγωγή πυρηνικών καυσίμων, συνεργάζονται στενά με τον Οργανισμό Εφοδιασμού της Ευρατόμ (ESA), καλύπτουν τις ανάγκες της ΕΕ για αντιδραστήρες δυτικού σχεδιασμού και είναι σε θέση να αναπτύξουν συγκροτήματα στοιχείου πυρηνικού καυσίμου για αντιδραστήρες ρωσικού σχεδιασμού (εκ των οποίων 19 βρίσκονται επί του παρόντος σε λειτουργία στην επικράτεια της ΕΕ).

3.6. Η Επιτροπή προβλέπει πτώση της τρέχουσας δυναμικότητας παραγωγής πυρηνικής ενέργειας (120 GWe) της ΕΕ έως το 2025, με αντιστροφή αυτής της τάσης έως το 2030. Η πυρηνική δυναμικότητα θα παραμείνει σταθερή μεταξύ 95 και 105 GWe έως το 2050, εφόσον αντικατασταθεί έως τότε το 90 % των υφιστάμενων πυρηνικών εγκαταστάσεων. Οι εκτιμώμενες επενδύσεις για την εξασφάλιση της παραγωγής έως το τέλος του αιώνα κυμαίνονται μεταξύ 350 και 450 δισεκατ. ευρώ.

3.7. Υπερβάσεις κόστους και σημαντικές καθυστερήσεις στο πλαίσιο νέων έργων, σε συνδυασμό με διαφορετικές προσεγγίσεις των εθνικών φορέων αδειοδότησης, προκάλεσαν επενδυτικές δυσχέρειες. Η τυποποίηση του σχεδιασμού και η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών ρυθμιστικών αρχών θεωρούνται βασικές συνιστώσες της μελλοντικής πολιτικής.

3.8. Προγράμματα για την παράταση της διάρκειας ζωής (10-20 έτη) πολλών αντιδραστήρων της ΕΕ βρίσκονται στο στάδιο της προετοιμασίας, με εκτιμώμενο κόστος ανερχόμενο σε 45-50 δισεκατ. ευρώ, ενώ θα πρέπει επίσης να προβλεφθεί και να προγραμματιστεί ο επακόλουθος κανονιστικός φόρτος εργασίας, σύμφωνα με την τροποποιημένη οδηγία για την πυρηνική ασφάλεια.

3.9. Έως το 2025 προβλέπεται να τεθούν εκτός λειτουργίας 50 αντιδραστήρες. Παρότι πρόκειται για πολιτικά ευαίσθητο θέμα, η προώθηση δράσεων και επενδύσεων όσον αφορά τη γεωλογική διάθεση και τη μακροπρόθεσμη διαχείριση ραδιενεργών αποβλήτων, καθώς και τη σχετική διαδικασία παροπλισμού, απαιτεί ταχείες αποφάσεις εκ μέρους των κρατών μελών.

3.10. Υπάρχει σημαντική τεχνολογία στον τομέα της αποθήκευσης και της διάθεσης αποβλήτων χαμηλής και μέσης ραδιενέργειας και, μεταξύ του 2020 και του 2030, αναμένεται να τεθούν σε λειτουργία εγκαταστάσεις για την τελική γεωλογική διάθεση αποβλήτων υψηλής ραδιενέργειας στη Φινλανδία, τη Σουηδία και τη Γαλλία. Η δυνατότητα ανταλλαγής αυτής της τεχνολογίας, καθώς και η ενδεχόμενη σύναψη συμφωνίας με στόχο τη δημιουργία κοινών εγκαταστάσεων για τη διάθεση αποβλήτων μεταξύ των κρατών μελών, θα έχει ως αποτέλεσμα τόσο τη βελτίωση της αποδοτικότητας όσο και τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας. Το αποτέλεσμα αυτό θα ενισχυθεί περαιτέρω με τη σύσταση ευρωπαϊκού κέντρου αριστείας.

3.11. Οι φορείς εκμετάλλευσης πυρηνικών εγκαταστάσεων εκτιμούν ότι θα απαιτηθούν 253 δισεκατ. ευρώ για να καλυφθεί το κόστος παροπλισμού, εκ των οποίων τα 133 δισεκατ. ευρώ έχουν βρεθεί μέσω ειδικών κονδυλίων. Τα κράτη μέλη είναι υπεύθυνα να διασφαλίζουν ότι οι φορείς εκμετάλλευσης εκπληρώνουν στο έπακρο τις υποχρεώσεις τους και ότι ο παροπλισμός πραγματοποιείται σύμφωνα με σαφές χρονοδιάγραμμα.

3.12. Απαιτείται μεγαλύτερος συντονισμός για την τεχνική τελειοποίηση και τη διάθεση στην αγορά των εκτός ηλεκτροπαραγωγής χρήσεων της πυρηνικής τεχνολογίας και της τεχνολογίας ακτινοβολίας. Παραδείγματος χάρι, η αξία του ιατρικού εξοπλισμού απεικόνισης μόνο στην Ευρώπη ανέρχεται σε 20 δισεκατ. ευρώ ετησίως και, συγχρόνως, η χρήση της εν λόγω τεχνολογίας εξαπλώνεται διαρκώς στους τομείς της γεωργίας, της βιομηχανίας και της έρευνας. Σημαντικές επενδύσεις στον τομέα της έρευνας εξακολουθούν να πραγματοποιούνται τόσο για σταθμούς νέας γενιάς και εγκαταστάσεις σχάσης με αρθρωτή δομή (modular fission) όσο και για τη διαφύλαξη της ερευνητικής πρωτοκαθεδρίας στον τομέα της σύντηξης, πράγμα το οποίο κρίνεται ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της τεχνολογίας, της επαγγελματικής σταδιοδρομίας και της παγκόσμιας επιρροής. Η παράμετρος αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία διότι η πυρηνική ενέργεια εξακολουθεί να επεκτείνεται παγκοσμίως, αν και όχι στην Ευρώπη.

⁽¹⁾ ΕΕ C 219 της 25.7. 2014, σ. 42.

4. Γενικές παρατηρήσεις

4.1. Η ΕΟΚΕ έχει εκφράσει τακτικά την άποψή της σχετικά με την ασφάλεια και τον ρόλο της πυρηνικής ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα της ΕΕ ⁽²⁾. Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί την πρώτη εκ μέρους της Επιτροπής ενδεικτική επανεξέταση στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας μετά το ατύχημα στη Φουκουσίμα και παρότι στο προηγούμενο ενδεικτικό πυρηνικό πρόγραμμα (ΕΠΠ) είχε δοθεί η υπόσχεση ότι θα αυξηθεί η «συχνότητα δημοσίευσης των ενδεικτικών πυρηνικών προγραμμάτων» (COM(2007) 565 final), η υπόσχεση αυτή δεν τηρήθηκε. Το ΕΠΠ του 2016 –μολονότι συνοδεύεται από ενδεδειγμένο έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής– έχει το μισό μέγεθος της ανακοίνωσης του 2007. Η ΕΟΚΕ προτείνει να προστεθούν στο ΕΠΠ ορισμένα στοιχεία που κρίνονται απαραίτητα προκειμένου να καταρτιστεί ένα στρατηγικό έγγραφο στο οποίο θα εξετάζονται οι συγκυριακοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των επενδύσεων και τη στοχοθέτηση των αποφάσεων.

4.2. Η ΕΟΚΕ επικροτεί τη διεξοδική ανάλυση των επενδύσεων κατά τη διάρκεια ολόκληρου του κύκλου του πυρηνικού καυσίμου που παρέχεται από το ΕΠΠ και αναγνωρίζει ότι καθορίζονται τόσο οι προκλήσεις όσο και οι ευκαιρίες που υπάρχουν στον εν λόγω τομέα. Ευπρόσδεκτη είναι επίσης η έμφαση που δίδεται στα υψηλότερα δυνατά πρότυπα ασφαλείας και στην ανάγκη εξασφάλισης ολοκληρωμένης χρηματοδότησης για όλες τις πτυχές του παροπλισμού. Στο έγγραφο εργασίας παρέχονται αναλυτικά στοιχεία και προβάλλεται η σημασία που έχει η συνέχιση της έρευνας. Ωστόσο, σε άλλους τομείς, παραλείπεται πληθώρα στοιχείων, πράγμα το οποίο αποδυναμώνει τη στρατηγική αξία του εγγράφου.

4.3. Το σχέδιο του ΕΠΠ του 2016 σηματοδοτεί μια αξιοσημείωτη αλλαγή στην προσέγγιση της Επιτροπής. Τα προηγούμενα ΕΠΠ έδταν την επανεξέταση στο πλαίσιο των ενεργειακών προκλήσεων που αντιμετώπιζε η ΕΕ και η διεθνής κοινότητα. Παραδείγματος χάρη, το ΕΠΠ του 2007 περιείχε ενότητες που δεν αναπαράγονται στο ΕΠΠ του 2016, οι οποίες παρείχαν σαφείς στρατηγικές πληροφορίες. Οι ενότητες αυτές θα πρέπει να προστεθούν στην παρούσα πρόταση προκειμένου να καλυφθούν τα ακόλουθα θέματα:

- ανταγωνιστικότητα: ποιοι είναι, παραδείγματος χάρη, οι τρέχοντες και οι μελλοντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας, ο ρόλος των κρατικών, και δη των οικονομικών και των φορολογικών ενισχύσεων, οι μεταβαλλόμενες προοπτικές όσον αφορά το κόστος κατασκευής, το κόστος κεφαλαίου, η διάθεση των αποβλήτων, οι διαδικασίες αδειοδότησης, η παράταση της διάρκειας ζωής και το συγκριτικό κόστος άλλων πηγών ενέργειας,
- οικονομικές πτυχές: η διάρθρωση της αγοράς ενέργειας παραμένει αβέβαιη, πράγμα το οποίο αποθαρρύνει τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις, και οι οικονομικοί κίνδυνοι που ενέχει η πυρηνική ενέργεια είναι σημαντικοί σε μια συγκυρία χρηματοπιστωτικής και πολιτικής αβεβαιότητας,
- ασφάλεια του εφοδιασμού: η ενεργειακή ζήτηση αυξάνεται σταθερά σε παγκόσμια κλίμακα, παρά τη σταθεροποίηση ή τη μείωση της στην Ευρώπη, και οι επακόλουθες συνέπειες, καθώς και οι πολιτικές παράμετροι και οι πτυχές που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική, χρήζουν μεγαλύτερης προσοχής. Η ενεργειακή ασφάλεια, ειδικότερα, αποτελεί τομέα στον οποίο η πυρηνική ενέργεια μπορεί να συμβάλει —και όντως συμβάλλει— με πηγές προμήθειας καυσίμου (ουρανίου) που είναι πλέον αποδεδειγμένα ασφαλέστερες από ό,τι το πετρέλαιο ή το φυσικό αέριο ⁽³⁾,
- κλιματική αλλαγή: η πυρηνική ενέργεια εξασφαλίζει το ήμισυ της ευρωπαϊκής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα,
- αποδοχή από την κοινή γνώμη: οι ευρείες αποκλίσεις που παρατηρούνται στην επικράτεια της ΕΕ όσον αφορά με τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στην πυρηνική ενέργεια αποτελούν ελάχιστο κατανοητό γεγονός το οποίο επηρεάζει σημαντικά την πολιτική αποδοχή.

Όλα αυτά τα θέματα απέκτησαν ακόμη μεγαλύτερη σημασία κατά τη διάρκεια των εννέα τελευταίων ετών, αλλά το υπό εξέταση ΕΠΠ εστιάζεται κατά κύριο λόγο στην ασφάλεια και στον κύκλο του καυσίμου και αναφέρεται ελάχιστα στα θέματα αυτά τόσο στην ανακοίνωση όσο και στο έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής. Στο ΕΠΠ δεν προσδιορίζεται η φύση της συζήτησης σχετικά με τα προαναφερθέντα θέματα, πολλά εκ των οποίων είναι αμφισβητούμενα και αμφιλεγόμενα (για παράδειγμα, η διατήρηση υψηλών προδιαγραφών στις εργασίες υπερβολαβίας), ούτε παρέχεται ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών ή κάποια στρατηγική προσέγγιση για τη συζήτηση σχετικά με τη θέση της πυρηνικής ενέργειας στο συνολικό ενεργειακό μείγμα. Το γεγονός αυτό αντανακλά την προσέγγιση που ακολουθείται στη δέσμη μέτρων για την ενεργειακή ένωση, όπου παρατηρείται παρεμφερής απροθυμία ως προς την επισήμανση των συνεπειών μιας ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής στο πλαίσιο των εθνικών συζητήσεων σχετικά με τη συνεχιζόμενη (ενδεχομένως) συμπεριλήψη της πυρηνικής ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα.

4.4. Όπως προαναφέρθηκε, στόχος της ανακοίνωσης της Επιτροπής είναι να αποτελέσει «τη βάση για να συζητηθεί ο τρόπος με τον οποίο η πυρηνική ενέργεια μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των ενεργειακών στόχων της ΕΕ» ως «σημαντικό συστατικό του ενεργειακού μείγματος της ΕΕ με ορίζοντα το 2050». Οι δηλώσεις αυτές δεν μπορούν να υποστηριχθούν πλήρως από το περιεχόμενο του παρόντος εγγράφου. Στο πλαίσιο προηγούμενων ενδεικτικών προγραμμάτων πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη αναλυτική επανεξέταση του ρόλου της πυρηνικής ενέργειας και προτάθηκαν κατευθυντήριες γραμμές για τη μελλοντική πολιτική.

⁽²⁾ ΕΕ C 341 της 21.11.2013, σ. 92, ΕΕ C 133 της 14.4.2016, σ. 25.

⁽³⁾ ΕΕ C 182 της 4.8.2009, σ. 8.

4.5. Ειδικότερα, η ανάλυση των επενδυτικών αναγκών για την πυρηνική ενέργεια (η οποία είναι ιδιαίτερα δύσκολη υπό τις παρούσες συνθήκες) χρειάζεται αναμφίβολα πλέον να συμπεριληφθεί στο πλαίσιο των συνολικών επενδύσεων που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της ενεργειακής ένωσης λόγω των υφιστάμενων αλληλεπιδράσεων και των απαιτούμενων συμβιβασμών μεταξύ των επενδυτικών αποφάσεων σε όλο το φάσμα των τεχνολογιών και των υποδομών παραγωγής ενέργειας.

4.6. Επιπλέον, υπάρχουν πολυάριθμοι πρόσθετοι συγκυριακοί παράγοντες, οι οποίοι διαμορφώνουν την πολιτική και την οικονομία στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας, που δεν έχουν συνεκτιμηθεί πλήρως και των οποίων η λεπτομερέστερη εξέταση δυσκολεύει την Επιτροπή διότι υπόκεινται σε εν εξελίξει επανεξέταση ή μεταρρύθμιση. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η λειτουργία του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων (ΣΕΔΕ), διάφορες προτάσεις για επιχορηγήσεις στο πλαίσιο του μηχανισμού δυναμικότητας, η ανάπτυξη του κλάδου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κ.λπ.

4.7. Επί του παρόντος, η πυρηνική ενέργεια αντιπροσωπεύει το 28 % της παραγωγής ενέργειας στην ΕΕ και το 50 % της ηλεκτρικής ενέργειας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα της ΕΕ (Eurostat, Μάιος 2015). Η μείωση των εκπομπών CO₂ αποτελεί ζωτικό στόχο της ενεργειακής πολιτικής τόσο στην ΕΕ όσο και σε παγκόσμια κλίμακα. Η διατήρηση της αύξησης της θερμοκρασίας κάτω από τους 2 °C απαιτεί μείωση των παγκόσμιων εκπομπών CO₂ στον ενεργειακό τομέα της τάξεως του 5,5 % κατά μέσο όρο ετησίως μεταξύ του 2030 και του 2050. Η απτή συμβολή της ΕΕ στην επίτευξη του εν λόγω στόχου καθορίστηκε στον Ενεργειακό Χάρτη Πορείας για το 2050, στον οποίο υιοθετήθηκε μια προσέγγιση πολλαπλών σεναρίων σχετικά με τον τρόπο διαφοροποίησης του ενεργειακού μείγματος σε συνάρτηση με διάφορους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες (COM(2011) 885 final). Στην ανακοίνωση εικάζεται, βάσει των στοιχείων που παρέχουν τα κράτη μέλη, ότι η πυρηνική δυναμικότητα θα κυμανθεί περίπου σε 100 GWe το 2050 αλλά, υπό το πρίσμα της τρέχουσας συζήτησης, η υπόθεση αυτή καθίσταται αρκετά αβέβαιη.

4.8. Η ΕΟΚΕ επισημαίνει το πρόσφατο παράδειγμα της Σουηδίας —το οποίο ανακοινώθηκε μετά τη δημοσίευση του ΕΠΠ και, επομένως, δεν περιλαμβάνεται σε αυτό— όσον αφορά την ειλημμένη δέσμευση για τη σταδιακή αντικατάσταση όσων σταθμών ηλεκτροπαραγωγής παύουν να λειτουργούν από δέκα νέους πυρηνικούς αντιδραστήρες και, συγχρόνως, τη λήψη μέτρων για την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) σε ποσοστό 100 % έως το 2040 (Financial Times, 10 Ιουνίου 2016). Η χάραξη μιας ισχυρής πολιτικής για τις ΑΠΕ σε συνδυασμό με την απόκτηση πρόσθετης ικανότητας για την παροχή ενέργειας χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών στις γειτονικές χώρες είναι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, πολιτικά αποδεκτή επιλογή από όλα τα μέρη και, ως εκ τούτου, στρατηγικής σημασίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Το υπό εξέταση έγγραφο θα πρέπει συνεπώς να τροποποιηθεί με σκοπό τη συνεκτίμηση της εν λόγω παραμέτρου.

4.9. Η ΕΟΚΕ τάσσεται, επί σειρά ετών, σταθερά υπέρ της υιοθέτησης μιας περισσότερο στρατηγικής προσέγγισης των ενεργειακών θεμάτων και της απόδοσης μεγαλύτερης σημασίας στη διεξαγωγή εκτεταμένου δημόσιου διαλόγου σχετικά με την παραγωγή και τη χρήση της ενέργειας⁽⁴⁾. Η τεχνολογία δεν εξαιρείται από τον σεβασμό των αξιών και η ενεργειακή τεχνολογία ενέχει ευρύ φάσμα ηθικών, κοινωνικών και πολιτικών αποφάσεων. Τα κράτη μέλη έχουν διακριτική ευχέρεια ως προς τη σύνθεση του ενεργειακού μείγματός τους, μόνον τα μισά εξ αυτών διαθέτουν πυρηνικούς σταθμούς εν λειτουργία και, μετά το τελευταίο ΕΠΠ, επήλθε πόλωση των απόψεων σχετικά με την πυρηνική ενέργεια. Αυτό το σημαντικό έγγραφο περιοδικής επανεξέτασης θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω με μια αντικειμενική παρουσίαση των επικαιρών και πολυσυζητημένων θεμάτων που σχετίζονται με το «να συζητηθεί ο τρόπος με τον οποίο η πυρηνική ενέργεια μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των ενεργειακών στόχων της ΕΕ». Ως εκ τούτου, προτείνεται να προστεθεί στο τελικό έγγραφο μια σειρά νέων ενοτήτων, όπως καθορίζεται στο σημείο 4.3, και να ληφθούν περισσότερο υπόψη οι ειδικές παρατηρήσεις που διατυπώνονται κατωτέρω στα σημεία 5.3.1 — 5.3.4.

5. Ειδικές παρατηρήσεις

5.1. Στο έγγραφο τονίζεται η σημασία της βελτίωσης του εθνικού συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών, της ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, καθώς και της μεγιστοποίησης της διαφάνειας και της συμμετοχής του ευρέος κοινού σε θέματα πυρηνικής ενέργειας. Επισημαίνεται ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η Ομάδα Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών σε θέματα πυρηνικής ασφάλειας (ENSREG) σε αυτό το πλαίσιο, αλλά και η πρόθεση της Επιτροπής «να συνεχίσει να προάγει τον διάλογο μεταξύ ενδιαφερόμενων μερών στο Ευρωπαϊκό φόρουμ για την πυρηνική ενέργεια, καθώς και να «προάγει τον διάλογο μεταξύ ενδιαφερόμενων μερών στο Ευρωπαϊκό φόρουμ για την πυρηνική ενέργεια (ENEF)». Τον Δεκέμβριο του 2015, η ENSREG εξέδωσε δήλωση σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την εφαρμογή των εθνικών σχεδίων δράσης μετά το ατύχημα στη Φουκουσίμα, στην οποία ανέφερε ότι η πορεία εφαρμογής διαφέρει και ότι ο ρυθμός εφαρμογής των δράσεων αναβάθμισης της ασφάλειας χρειάζεται να βελτιωθεί με στόχο την τήρηση των προ δεσμιών που έχουν συμφωνηθεί για την εφαρμογή τους. Η ENSREG συνέστησε την επικαιροποίηση και την ανά τακτά χρονικά διαστήματα δημοσίευση έκθεσης προόδου για κάθε συμμετέχουσα χώρα σχετικά με την εφαρμογή των εθνικών σχεδίων δράσης, προκειμένου να διασφαλισθεί η παρακολούθησή τους υπό συνθήκες διαφάνειας με σκοπό τη δημοσίευση έκθεσης με θέμα την εφαρμογή τους κατά το 2017 (τέταρτη έκθεση της ENSREG, Νοέμβριος 2015). Η ΕΟΚΕ προτείνει στην Επιτροπή να ενστερνιστεί και να προσθέσει την εν λόγω σύσταση στο ΕΠΠ.

⁽⁴⁾ ΕΕ C 291 της 4.9.2015, σ. 8.

5.2. Η ανακοίνωση αναφέρεται επίσης στις σχέσεις με τις γειτονικές χώρες της ΕΕ που παράγουν πυρηνική ενέργεια και η ΕΟΚΕ πιστεύει ότι η επέκταση των διεξαγόμενων συζητήσεων στη Λευκορωσία, ειδικότερα, θα ήταν επωφέλης για την εξάλειψη των ανησυχιών από πλευράς διαφάνειας και ασφάλειας που ανέκυψαν όσον αφορά την κατασκευή του πρώτου πυρηνικού αντιδραστήρα της εν λόγω χώρας στο Ostrovets. Η ανάπτυξη σχέσεων μέσω της ENSREG θα πρέπει να καταστεί ζήτημα προτεραιότητας.

5.3. Όσον αφορά το διάλογο και τη διαφάνεια γενικώς, η ΕΟΚΕ διαπιστώνει ότι ο ρόλος, οι πόροι, οι ικανότητες και το καθεστώς του ENEF έχουν περιοριστεί σημαντικά, στην πράξη, κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών. Είναι ζωτικής σημασίας να αποσαφηνιστούν περαιτέρω τα βασικότερα προβλήματα στα οποία προσκρούει ο διάλογος σχετικά με την ευρωπαϊκή πυρηνική πολιτική και να προταθεί, παράλληλα, ένα κοινό πλαίσιο προς συζήτηση σε εθνικό επίπεδο. Θεωρείται πλέον απίθανο να γίνει ένα βήμα προς αυτή την κατεύθυνση εντός του ENEF, βήμα το οποίο απουσιάζει άλλωστε από το ΕΠΠ. Επίσης, ένα τέτοιου είδους πλαίσιο θα μπορούσε να συνδράμει στη μελλοντική διακυβέρνηση της ενεργειακής ένωσης και θα ήταν σκόπιμο να εφαρμοστεί με συνέπεια σε όλες τις πρωτογενείς πηγές ενέργειας. Με μέλημα την εν λόγω αποσαφήνιση, το ΕΠΠ θα πρέπει επομένως να περιλαμβάνει συγκεκριμένες ενότητες για τη σκιαγράφηση των επιπτώσεων και της σημασίας του για την επενδυτική πολιτική στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας. Τα συγκεκριμένα πεδία συζήτησης, τα οποία αναπτύσσονται διεξοδικά στα τέσσερα σημεία που ακολουθούν κατωτέρω, είναι θεμελιώδους σημασίας για κάθε στρατηγικό όραμα.

5.3.1. *Η μετάβαση προς την ηλεκτρική ενέργεια και ο βαθμός στον οποίο ο συνεχής εφοδιασμός με ηλεκτρική ενέργεια μπορεί να διασφαλιστεί από πρωτογενείς πηγές.* Από τη μία πλευρά, η πυρηνική ενέργεια μπορεί να συνδράμει στην ενεργειακή ασφάλεια δεδομένου ότι σημαντικές ποσότητες προβλέψιμης ενέργειας μπορούν να παραχθούν αδιάκοπα επί μεγάλα χρονικά διαστήματα και είναι σε θέση να έχει θετική συμβολή στη σταθερή λειτουργία των συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας (π.χ. με τη διατήρηση της συχνότητας του δικτύου). Από την άλλη πλευρά, η κατασκευή εγκαταστάσεων απαιτεί υψηλές δαπάνες κεφαλαίου, οι νέες απαιτήσεις ασφαλείας έχουν επιτακτικό χαρακτήρα, η χρηματοδότηση είναι αβέβαιη και οι μελλοντικές συνθήκες της αγοράς παραμένουν εν πολλοίς απρόβλεπτες. Κάθε κράτος μέλος που διαθέτει ικανότητα παραγωγής πυρηνικής ενέργειας βρίσκεται αντιμέτωπο με τα εν λόγω ζητήματα, τα οποία θα μπορούσαν να αποδειχθούν καθοριστικής σημασίας για το «πώς» και το «κατά πόσον» είναι ρεαλιστική η υλοποίηση εθνικών σχεδίων που συμβάλλουν στην επίτευξη των συνολικών ενεργειακών και κλιματικών στόχων της ΕΕ. Το ΕΠΠ θα πρέπει να συνδεθεί με ένα κοινό πλαίσιο συζήτησης των συγκεκριμένων ζητημάτων –όπως έχει προταθεί από την Επιτροπή σε άλλες στρατηγικές ανακοινώσεις σχετικά με την ενέργεια– και να παρουσιάσει μια ισορροπημένη ανάλυση σχετικά με τον ρόλο της πυρηνικής ενέργειας.

5.3.2. *Γνώσεις, συμπεριφορές και ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τους κινδύνους που ενέχει η παραγωγή ενέργειας.* Από τη μία πλευρά, η πυρηνική ασφάλεια, οι επιπτώσεις των ατυχημάτων στο Τσερνομπίλ και στη Φουκουσίμα και τα εκκρεμή ζητήματα που σχετίζονται με τον παροπλισμό και τη διάθεση των ραδιενεργών αποβλήτων προκαλούν σοβαρές ανησυχίες στους πολίτες ορισμένων χωρών. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν σημαντικά και συχνά υποτιμώμενα αρνητικά σημεία σχετικά με άλλες πρωτογενείς πηγές ενέργειας. Η ΕΟΚΕ έχει επανειλημμένα τονίσει τον ζωτικό ρόλο της κατανόησης του ενεργειακού «διλήμματος» εκ μέρους της κοινής γνώμης, κυρίως όσον αφορά τον τρόπο εξισορρόπησης αλληλεξαρτώμενων και, ενίοτε, αντικρουόμενων στόχων που σχετίζονται με την ενεργειακή ασφάλεια, την οικονομική προσιτότητα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Η πολιτική βούληση διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τη στάση της κοινής γνώμης και το χαμηλό επίπεδο συνολικής ευαισθητοποίησης σχετικά με την ενέργεια μπορεί να οδηγήσει στη λήψη ατελέσφορων πολιτικών αποφάσεων. Θα ήταν χρήσιμο περισσότεροι πόροι και υποστηρικτικό νομικό πλαίσιο που θα επέτρεπε, για παράδειγμα, τοπικές επιτροπές ενημέρωσης όπως θεσπίστηκαν στη Γαλλία.

5.3.3. *Μεθοδολογία για την αξιολόγηση του κόστους και της ανταγωνιστικότητας.* Παρότι η οικονομικά προσιτή ενέργεια χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα έχει πρωταρχική σημασία για την επίτευξη των συμφωνημένων κλιματικών και ενεργειακών στόχων, ο εν λόγω τομέας είναι προστατευμένος από τον ανταγωνισμό στην αγορά. Επιπλέον, δεν υπάρχει ακόμη καμία τυποποιημένη ή αποδεκτή μέθοδος διαθέσιμη προς χρήση από τα κράτη μέλη για την αξιολόγηση του μελλοντικού κόστους των εναλλακτικών δυνατοτήτων που διαθέτουν όσον αφορά του μείγμα ηλεκτροπαραγωγής τους πριν από τη λήψη πολιτικής απόφασης (η οποία θα επηρεαστεί από άλλους παράγοντες).

5.3.4. *Η σημασία μιας βάσης ενεργού έρευνας και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για την πρωτοκαθεδρία τόσο στην αγορά όσο και στους τομείς της τεχνολογίας και της ασφάλειας.* Πόσο σημαντικό είναι να διαφυλαχθεί μια σημαντική και εξελισσόμενη βιομηχανία παραγωγής πυρηνικής ενέργειας με μέλημα τη διατήρηση της απασχόλησης, καθώς και της ευρωπαϊκής επιρροής και πρωτοκαθεδρίας σε έναν παγκοσμίως επεκτεινόμενο τομέα [Αρχή Ενεργειακών Πληροφοριών των ΗΠΑ, Μάιος 2016 — «World nuclear generation to double by 2040» (Διπλασιασμός της παγκόσμιας παραγωγής πυρηνικής ενέργειας έως το 2040)]; Παραδειγματος χάρι, η Κίνα προτίθεται να διπλασιάσει την ικανότητά της όσον αφορά την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας ώστε να φτάσει τουλάχιστον σε 58 GWe έως το 2020-2021, με περαιτέρω αύξηση σε 150 GWe έως το 2030. Η σημασία των υψηλής ποιότητας και επαρκώς αμειβόμενων θέσεων εργασίας στην ΕΕ είναι αναγνωρισμένη και, σε περίπτωση σταδιακής κατάργησής τους, θα χρειαστεί να τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα ικανό να διασφαλίσει μια δίκαιη και δεόντως υποστηριζόμενη μετάβαση.

5.4. Η σημαντικότερη συνιστώσα της χρηματοδότησης της ΕΕ για την έρευνα στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας έγκειται στη δέμευση για την υλοποίηση του κοινού προγράμματος πυρηνικής σύντηξης (ITER). Στον οδικό χάρτη της EFDA (Ευρωπαϊκή συμφωνία για την Ανάπτυξη της Σύντηξης) περιγράφονται τα στάδια που μεσολαβούν από τα τρέχοντα πειράματα σύντηξης έως την κατασκευή ενός σταθμού επίδειξης ηλεκτροπαραγωγής που θα τροφοδοτεί το δίκτυο με καθαρή ηλεκτρική ενέργεια. Η ΕΟΚΕ καλεί την Επιτροπή να συνεκτιμήσει το ενδεχόμενο τροφοδοσίας με ηλεκτρική ενέργεια παραγόμενη σε σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής από πυρηνική σύντηξη σε όλα τα οικονομικά συμφέροντα ενεργειακά σενάρια για την περίοδο μετά το 2050. Επιπλέον, θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η αδιάλειπτη υποστήριξη της έρευνας σχετικά με τους αντιδραστήρες 4ης γενιάς που εμπεριέχουν δυνατότητες άμβλυνσης του κόστους και σημαντικής μείωσης των αποβλήτων υψηλής ραδιενέργειας.

5.5. Το παρόν σχέδιο πρότασης καταρτίστηκε πριν από το δημοψήφισμα για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από την τρέχουσα νομική γνωμοδότηση συνάγεται ότι η αποχώρηση από την ΕΕ συνεπάγεται επίσης την αποχώρηση και από την Ευρατόμ. Το γεγονός αυτό έχει αξιοσημείωτες στρατηγικές συνέπειες, ιδίως όσον αφορά τους στόχους για την ενέργεια με ορίζοντα το 2030, αλλά και την έρευνα, την κανονιστική διαδικασία, την αλυσίδα εφοδιασμού και τη συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας. Το εν λόγω ζήτημα πρέπει, επομένως, να αναγνωρισθεί στο πλαίσιο του παρόντος σχεδίου πρότασης, παρότι η προεξόφληση συγκεκριμένων εξελίξεων είναι προβληματική σε αυτό το στάδιο.

Βρυξέλλες, 22 Σεπτεμβρίου 2016.

Ο Πρόεδρος
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής
Γιώργος ΝΤΑΣΗΣ
